



Малюга В. М.,
аспірант кафедри кримінального процесу та
криміналістики Львівського національного
університету імені Івана Франка

ФОРМИ, ВИДИ І ТАКТИЧНІ ЗАСОБИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті досліджується понятійно–правові та методичні аспекти взаємодії слідчого у кримінальному провадженні. У науковій статті вказується на нові форми, види і тактичні засоби взаємодії слідчого у кримінальному провадженні.

Ключові слова: взаємодія слідчого, форми, види, тактичні засоби взаємодії слідчого у кримінальному провадженні.

В статье исследуется понятийно–правовые и методические аспекты взаимодействия следователя в уголовном производстве. В научной статье указывается на новые формы, виды и тактические средства взаимодействия следователя в уголовном производстве.

Ключевые слова: взаимодействие следователя, формы, виды, тактические средства взаимодействия следователя в уголовном производстве.

Актуальним питанням методики розслідування окремих видів злочинів є питання щодо форми, видів і тактичних засобів взаємодії слідчого у кримінальному провадженні та їх систематизації.

У криміналістичній літературі вказані питання у своїх працях досліджували Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, В.М. Глібко, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель, В.М. Тertiшник, В.Ю. Шепітько, А.Ф. Волобуєв, М.В. Салтевський, І.І. Когутич, В.В. Лисенко, О.О. Юхно, Г.П. Цимбал та інші.

Взаємодія різних суб'єктів у сфері протидії злочинності взагалі, як і кримінальному провадженні зокрема, здійснюється у відповідних формах. Зазначені форми – це способи співробітництва, що

забезпечують узгоджений характер діяльності, конкретні способи зв'язку між взаємодіючими суб'єктами, комплекси способів і прийомів, системи зв'язків і правовідносин взаємодіючих суб'єктів [1, с. 6], системи галузево-предметних способів, прийомів виконання професійних функцій у процесі здійснення своїх повноважень на стадії досудового слідства [2, с. 13].

Визначення, вивчення й аналіз форм взаємодії слідчого з відповідними суб'єктами у кримінальному провадженні має не лише теоретичне, але й важливе практичне значення, оскільки знання її типології дозволяє знайти найбільш ефективний варіант організації окремо взятої взаємодії (вид взаємодії) в конкретних умовах діяльності, для конкрет-

них суб'єктів, виконання конкретних завдань на різних ієрархічних рівнях системи тощо.

То ж вивчення й аналіз безпосередніх форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні розпочнемо зі спроби їх «простого поділу», умовно кажучи класифікації (типологізації).

Форми взаємодії слідчого можуть бути різними. Їх можна поділяти:

1. За характером зв'язків між слідчим та іншими суб'єктами узгодженої діяльності взаємодія може бути а) безпосередньою й б) опосередкованою.

2. За часом реалізації взаємодія може здійснюватися а) постійно й б) тимчасово. До постійної належить взаємодія, що здійснюється слідчим протягом усього часу кримінального провадження. Обмежена за часом взаємодія спрямована на виконання конкретного завдання.

3. За функціями – у процесі взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами із сфери правоохоронної діяльності: а) оперативно-розшукова, б) кримінальна процесуальна, в) адміністративно-правова, г) організаційно-управлінська, г) виховна.

4. Залежно від належності суб'єктів взаємодії до однієї чи різних систем правоохоронних органів розрізняють а) зовнішню і б) внутрішню взаємодію.

5. За ступенем конспірації можна виокремити а) гласну і б) негласну форми взаємодії слідчого. Це насамперед належить до реалізації безпосередньо як гласних, так і негласних слідчих (розшукових) дій.

6. За етапами здійснення. За цим критерієм взаємодію слідчого можна поділяти на: а) взаємодію організаційного етапу; б) взаємодію робочого етапу; в) взаємодію завершального етапу.

7. Залежно від виду конкретного суб'єкта, з яким слідчий взаємодіє у кримінальному провадженні, такими формами можуть бути: а) взаємодія з оперативними, експертними підрозділами; оперативно – розшуковими органами,

слідчими свого та інших відомств; б) взаємодія з державними установами, підприємствами, організаціями всіх форм власності.

8. Залежно від факту урегульованості діяльності суб'єктів взаємодії у законодавстві: а) нормативно-правові, що впливають з положень КПК, законів, які регулюють діяльність ОВС, СБУ тощо та організаційно-тактичні або по іншому – процесуальні та тактичні (організаційні) [3; 4; 5; 6].

9. Залежно від територіального рівня (локалізації): а) взаємодія слідчих підрозділів з іншими суб'єктами у кримінальному провадженні локального (місцевого) характеру; б) регіонального характеру; в) загальнодержавного характеру [7, с. 212].

10. Залежно від виду (групи) злочинів, у кримінальному провадженні стосовно яких здійснюється взаємодія слідчого. Наприклад, взаємодія у кримінальних провадженнях про: податкові злочини [2, с.13]; економічні злочини; злочини в сфері земельних відносин [8, с. 16].

11. Залежно від кількості окремих видів взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні, що у своїй сукупності утворюють відповідну форму взаємодії: а) багатовидова (складна) форма, утворена на менше як двома окремими видами взаємодії (виконання оперативним підрозділом доручень слідчого щодо проведення пошуково-розшукових дій відповідних предметів, речей, документів – речових доказів у кримінальному провадженні та здійснення заходів щодо встановлення особи, якій необхідно оголосити підозру після зупинення досудового слідства); б) одновидова форма (проста) – утворена одним видом взаємодії (наприклад, одноразовий спільний виїзд слідчого, оперативного співробітника, експерта – криміналіста та судового медика на огляд місця події і трупа).

Кожній із вищенаведених форм, так чи інакше, властиві конкретні види взаємодії слідчого з оперативними під-

розділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні.

Якщо виокремлювати різновиди взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні залежно від особливостей (специфіки) її форми, тоді цей виклад матиме дещо іншу систематику.

Так, нормативно-правовій (процесуальній) формі притаманні такі конкретні різновиди взаємодії слідчого з відповідними суб'єктами у кримінальному провадженні, передусім з оперативними підрозділами та іншими слідчими: а) передача слідчому матеріалів про виявлені шляхом оперативно-розшукових заходів ознаки злочину для вирішення питання про відкриття кримінального провадження; б) проведення слідчим процесуальних дій одночасно із здійсненням оперативними підрозділами узгоджених негласних слідчих (розшукових) дій (далі НСРД); в) проведення оперативно-розшукових заходів у вже відкритому кримінальному провадженні, в якому не встановлена особа, яка вчинила злочин; г) виконання доручень слідчого щодо проведення пошуково-розшукових дій; г) проведення працівником оперативного підрозділу гласних і негласних СРД за дорученням слідчого; д) здійснення заходів щодо встановлення особи, якій необхідно оголосити підозру після зупинення досудового слідства; е) отримання інформації та документів про операції, рахунки, внески, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб.

Різновидами тактичної (організаційної) форми є: а) спільне вивчення та аналіз матеріалів оперативної розробки чи перевірки; б) спільна розробка версій та узгоджене планування СРД, оперативно-розшукових і профілактичних заходів.; в) регулярний обмін інформацією про обставини конкретного кримінального провадження; г) проведення спільних службових нарад (навчань) з актуальних проблем взаємодії, а також обговорення результатів СРД з метою ви-

значення ефективних та результативних шляхів розслідування злочину; г) організації слідчо-оперативних груп (СОГ), до яких входять слідчі та працівники оперативних підрозділів; д) спільний виїзд слідчого та працівників оперативних підрозділів на місце події, е) проведення слідчими та працівниками оперативних підрозділів тактичних операцій; є) спільні виїзди слідчих та працівників оперативних підрозділів в інші міста, райони для виконання комплексу СРД, оперативно-розшукових та інших заходів; ж) спільні виїзди слідчих та співробітників оперативних підрозділів до зарубіжних держав під час розслідування злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями [3; 4; 5; 6].

Чи не одним із найважливіших питань криміналістичної тактики і є, власне, проблема, засобів цієї тактики. Знову ж таки, не вдаючись у виклад деталей криміналістичної доктрини із цього питання, ми лише зазначимо, що аналіз криміналістичної літератури, дозволяє констатувати, що засоби криміналістичної тактики – це спеціальні дії та рішення (специфічні знаряддя), за допомогою яких особа, яка здійснює кримінальне провадження або, яка у відповідній формі бере в ньому участь, вирішує процесуальні і тактичні завдання досудового розслідування кримінальних правопорушень чи їх судового розгляду, тобто – це процесуальний і тактичний інструментарій її діяльності [9, с. 44; 10, с. 298].

Засоби криміналістичної тактики поділяються на дві групи: криміналістичні засоби, що містяться у законі, тобто – основні і допоміжні криміналістичні засоби.

Згідно із чинним законодавством до основної групи належить: слідчі (розшукові) дії (гласні і негласні); інші процесуальні дії: відібрання пояснень, витребування документів, предметів, призначення ревізій, інвентаризацій тощо; оперативно-розшукові заходи, здійснювані співробітниками оперативних підрозділів в рамках кримінального провадження.

До другої групи засобів криміналістичної тактики належать: а) тактичний прийом – найраціональніший за відповідних ситуаційних умов спосіб здійснення процесуальної, передусім, СРД, що спрямований на досягнення її мети; б) тактична комбінація – система взаємопов'язаних та взаємообумовлених тактичних прийомів у рамках однієї слідчої розшукової чи судово-слідчої дії, які в процесі її виконання мають спільну (єдину) цільову спрямованість; в) тактична операція – система (як правило) СРД, яка спрямована у ході кримінального провадження на виконання конкретного завдання, обумовленого відповідною слідчою (криміналістичною) ситуацією. Хоча тактична операція може охоплювати поряд із сукупністю СРД чи однією СРД також комплекс інших процесуальних, непроцесуальних, в тому числі організаційних дій тощо; г) тактичне рішення – у найзагальнішому вигляді – це діяльність, яка включає: оцінку ситуації; створення уявної інформаційної моделі; вичленення проблеми та побудову версій; планування діяльності щодо вирішення ситуації; практичну діяльність щодо реалізації тактичного рішення; г) тактичний ризик – виконання слідчим або суддею діяльності в умовах можливого виникнення негативних наслідків.

Зі всього вищенаведеного випливає закономірний висновок: усі засоби криміналістичної тактики є необхідно – допустимою сукупністю (в певних межах – системою) інструментів (тобто інструментарієм), за допомогою яких особа, яка здійснює кримінальне провадження, в нашому випадку – слідчий, вирішує процесуальні і тактичні завдання досудового розслідування кримінальних правопорушень. Взаємодія ж слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні, є, як вже неодноразово було наголошено, системою сумісного функціонування, яка скерована на вирішення конкретних завдань досудового розслідування та його мети – встановлення об'єктивної

істини і забезпечення правильного застосування закону. А отже, весь цей інструментарій є, й закономірно повинен бути, придатним і для досліджуваного нами виду діяльності слідчого – ініційованій або організовуваній ним і завжди реалізовуваній під його контролем взаємодії.

Отож, які тактичні засоби взаємодії слідчого у кримінальному провадженні можемо, наразі, конкретно назвати?

Відповідь, частково, знаходимо у Наказі МВС від 14 серпня 2012 р. № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень». У цьому документі, в контексті тих чи інших приводів і підстав, йдеться про наступні тактичні засоби взаємодії слідчого кримінальному провадженні. А саме про: а) сумісні проведення необхідних гласних СРД – огляду місця події (п. 2.7.2.), допитів (п. 2.7.4.) і НСРД (п. 2.7.4., 2.8.4. та ін.); б) рішення щодо організації та здійснення безпосередньої взаємодії – рішення (інформування) оперативного чергового про залучення додаткових сил і засобів для документування всіх обставин учиненого кримінального правопорушення (п.2.7.3.); письмові доручення співробітникам оперативних підрозділів стосовно проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (п. 2.7.4.); письмові доручення на здійснення співробітником оперативного підрозділу поквартирного чи подвірного обходу з метою виявлення свідків учиненого кримінального правопорушення, збирання відомостей, що можуть бути використані як докази (п. 2.8.1.); в) рішення (спеціальний наказ) про оперативний супровід досудового розслідування, в тому числі, створення СОГ (розділ 4); рішення (плани) проведення складом СОГ СРД та НСРД, в яких відображаються версії учинення кримінального правопорушення, конкретні виконавці та терміни виконання (розділ 5); г) рішення (видання наказу)

про визначення конкретних осіб з числа співробітників оперативних підрозділів, на яких покладати обов'язки щодо ведення обліку доручень слідчих для їх своєчасного виконання (п. 6.8.2.).

Також знаходимо в Наказі окремі тактичні аспекти реалізації взаємодії слідчого із експертом – криміналістом. Цей спеціаліст є обов'язковим учасником огляду місця події у складі СОГ або за оглядом слідчого – інших СРД. Йдеться, зокрема, про доручення слідчого (п. п. 2.9.1. – 2.9.5.) щодо: а) надання йому консультацій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; б) проведення з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання вимірювання, фотографування, звуко – чи відеозапис; в) складення планів і схем, виготовлення графічних зображень оглянутого місця чи окремих речей; виявлення, фіксації та вилучення і пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення; г) проведення експрес-аналізів за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку) тощо.

Проте, з усього обсягу минулих та теперішніх досліджень майже немає праць, в яких безпосередньо йшла б мова про, так звані, допоміжні криміналістичні засоби взаємодії слідчого з оперативними підрозділами (тактичні прийоми, тактичні операції, комбінації тощо). І це незважаючи на те, що згадку про них, зокрема про тактичні операції, ми можемо знайти навіть в окремих галузевих Законах.

Ми вже вели мову про п. 9 ч.1 ст. 11 Закону України «Про міліцію» в якому йдеться про те, що міліція за дорученням слідчого органу досудового розслідування, прокурора вправі проводити або брати участь у проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. В ч.3 ст. 13 закріплено право на участь спеціальних підрозділів міліції в ході тактичних операцій для забезпечення проведення слідчих дій у кримінальному проваджен-

ні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину, за наявності достатніх підстав вважати, що проведенню слідчої дії буде чинитися фізичний опір чи іншим чином унеможливлено досягнення її мети.

Правову основу застосування тих чи інших тактичних засобів у взаємодії слідчого з відповідними суб'єктами у кримінальному провадженні становлять і відомчі нормативно-правові акти. Це: і вже згадувана Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, затверджена наказом МВС України № 700, а також Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування МВС України, затвердженої наказом МВС України № 686 від 9 серпня 2012 р. [11]; Інструкція про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, затвердженої спільним наказом МВС України та Центральним управлінням Служби безпеки України № 317/235 від 10 червня 2011 р. [12], Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [13].

Однак, попри таку велику кількість нормативних документів, що регламентують порядок співпраці учасників розслідування, на сьогодні питання про тактичні засоби «взаємодії» так і не набуло, за незначним винятком, належного звучання в науковому середовищі. Саме як виняток можна назвати В.В. Лисенка, який зазначив, що «комплекс дій та заходів у формі тактичної операції є заporукою належної організації взаємодії учасників розслідування, що дозволяє

створити відповідний алгоритм діяльності слідчого та в цілому ефективно вирішити тактичні завдання. Оскільки тактична операція розглядається як система (комплекс) різних за характером і спрямуванням заходів, то відповідно у її реалізації беруть участь різні суб'єкти (слідчий, оперуповноважений)» [14, с. 245].

Необхідно зазначити, що тактична операція, як окремий тактичний засіб взаємодії слідчого та оперативних підрозділів, – це система із декількох само-

стійних видів цієї взаємодії, які спільно спрямовані у ході кримінального провадження на виконання конкретного завдання, обумовленого відповідною слідчою (криміналістичною) ситуацією. Зокрема, виконання доручень слідчого про проведення СРД та НСРД у межах цієї конкретної тактичної операції та безпосередня участь оперативних підрозділів та інших служб під час проведення окремих процесуальних дій, які також є складовими тактичної операції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тертышник В.М. Тайное становится явным: взаимодействие следователя, оперативного работника и эксперта-криминалиста при раскрытии и расследовании преступлений: Учебное пособие / В.М. Тертышник, С.В. Слинько. – Х.: ИКФ «Гриф», 1997. – 68 с.
2. Цимбал Г.П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Г.П. Цимбал. – К., 2005. – 19 с.
3. Криміналістика: підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Кол. авторів: В.М. Глібо, А.Л. Дудніков, В.А. Журавель та ін.; за ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Ін Юре, 2001. – 684 с.
4. Шепітько В.Ю. Криміналістика: курс лекцій. Издание третье. – Х.: Одиссей, 2006. – 368 с.
5. Організація розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / А.Ф. Волобуєв та ін.; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва. – Х.: ХНУВС, 2011. – 567 с.
6. Криміналістика: підручник / В.Д. Берназ та ін.; за заг. ред. А.Ф. Волобуєва. – Х.: ХНУВС, 2011. – 665 с.
7. Юхно О.О. Окремі аспекти взаємодії слідчих та інших підрозділів органів внутрішніх справ під час розслідування злочинів / О.О. Юхно // Вісник Харківського університету внутрішніх справ. Збірник наукових праць. – 2012. – № 2 (57). – С. 212–221.
8. Волобуєв А.Ф. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів / А.Ф. Волобуєв // Форум права. – 2006. – № 1. – С. 16–19.
9. Салтевський М.В. Криміналістика: підручник / М.В. Салтевський. – Ч. 2. – Х., 2001. – 312 с.
10. Когутич І.І. Використання знань та засобів криміналістичної тактики і методики в судовому розгляді кримінальних справ: монографія / І.І. Когутич. – Львів: Тріада плюс, 2009. – 448 с.
11. Про організацію діяльності органів досудового розслідування МВС України: Наказ МВС України від 09.08.2012 № 686: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1770-12>.
12. Про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: Наказ МВС України та Центрального управління Служби безпеки України № 317/235 від 10 червня 2011 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0822-1>.
13. «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні»: Наказ ГПУ, МВС України, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, МЮ України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
14. Лисенко В.В. Особливості тактичних операцій у розслідуванні податкових злочинів // Науковий вісник Національного університету ДПС України / В.В. Лисенко, О.П. Дзісяк. – 2011. – № 1 (52). – С. 243–250.

Malyuga V. Forms, types and means of interaction tactical investigator in the criminal proceedings.

Current issues of investigation of separate kinds of crimes are a question about forms, types and tools of interaction of the investigator in criminal proceedings. The interaction of different actors in the

field of combating crime generally and in criminal proceedings in particular, is carried out in the relevant forms. These forms are modes of cooperation, ensuring coherence of activities, specific means of communication between the interacting entities, the complex of methods and techniques, a system of connections and relations of the interacting entities, the systems subject methods, methods of performing professional functions in the implementation of its powers during pre-trial investigation.

The identification, study and analysis of forms of interaction of the investigator with relevant actors in criminal proceedings is not only of theoretical but also of practical importance, since knowledge of its typology allows you to find the most effective way an individual interaction (interaction) in specific conditions, for specific subjects, the performance of specific tasks at different hierarchical levels of the system, and the like. So, legal (procedural) form has the following specific form of interaction of the investigator with relevant actors in criminal proceedings, primarily with operational units and other investigators: a) the transfer of the investigator's materials and identified by operative-search actions the crime to solve the issue of opening of criminal proceedings; b) undertaking by the investigator of the procedural actions at the same time the implementation of the operational divisions coordinated covert investigative (search) action (hereinafter ISA); c) carrying out of operatively-search actions in the already open criminal proceedings, which do not have the person who committed the crime.

Keywords: *interaction investigator, forms, types, tactical means of interaction investigator in the criminal proceedings.*

Стаття надійшла до редакції журналу 23.12.2015 р.